

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2020-40-4

УДК 339.9

Кубів С.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу і логістики
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9485-0097>
E-mail: Stepkubiv76@ukr.net

Федюк В.В.

здобувач кафедри економіки та підприємництва
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9876-8437>
E-mail: feduk.v.v@ukr.net

АНАЛІЗУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ФАКТОРІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в умовах дії протекціоністських заходів на внутрішніх ринках України являється одним із головних напрямків підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств аграрного сектору. Вихід на ринки з високим рівнем конкуренції та поширеним використанням сучасних технологій створює можливості для здобуття нового досвіду і знань, які можуть бути ключовими факторами успішності підприємства у майбутньому. У статті проведено аналізування динаміки експортно-імпорتنних операцій у сфері сільськогосподарської продукції, було сформовано класифікацію факторів, які впливають на розвиток цієї галузі, і яка на відміну від інших, базується на врахуванні вагомості цих чинників, що дозволяє побудувати вичерпний їх перелік відкинувши ті фактори, вплив котрих є не суттєвими та врахувавши ті з них, чий вплив не можна ігнорувати, оскільки вони можуть відігравати вирішальну роль у забезпеченні певного рівня успішності вітчизняних підприємств аграрної сфери на міжнародних ринках.

Ключові слова: конкурентоспроможність, зовнішньоекономічна діяльність, підприємства аграрної сфери, класифікація факторів, методико-прикладний інструментарій.

Кубив С.И., Федюк В.В. АНАЛИЗ И ОЦЕНКУ ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА РАЗВИТИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Развитие внешнеэкономической деятельности в условиях действия протекционистских мер на внутренних рынках Украины является одним из главных направлений повышения конкурентоспособности отечественных предприятий аграрного сектора. Выход на рынки с высоким уровнем конкуренции и распространенным использованием современных технологий создает возможности для получения нового опыта и знаний, которые могут быть ключевыми факторами успешности предприятия в будущем. В статье проведен анализ динамики экспортно-импортных операций в сфере сельскохозяйственной продукции, было сформировано классификация факторов, влияющих на развитие этой отрасли, и которая в отличие от других, базируется на учете значимости этих факторов, позволяет построить исчерпывающий их перечень отбросив те факторы, влияние которых являются не существенными и учитывая те из них, чье влияние нельзя игнорировать, поскольку они могут играть решающую роль в обеспечении определенного уровня успешности отечественных предприятий аграрной сферы на международных рынках.

Ключевые слова: конкурентоспособность, внешнеэкономическая деятельность, предприятия аграрной сферы, классификация факторов, методико-прикладной инструментарий.

Kubiv Stepan, Fedyuk Vasyi. ANALYSIS AND EVALUATION OF FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF AGRICULTURAL SECTOR ENTERPRISES

The development of foreign economic activity in the conditions of protectionist measures in the domestic markets of Ukraine is one of the main directions of increasing the level of competitiveness of domestic enterprises in the agricultural sector. Entering markets with a high level of competition and the widespread use of modern technologies creates opportunities for new experience and knowledge, which can be key factors in the success of the enterprise in the future. The foreign economic activity of Ukrainian enterprises in the agricultural sector is characterized by high potential for further development, however, in the current and retrospective perspective does not show effective trends for rapid growth in the future. Therefore, it is necessary to develop and use a number of scientifically sound proposals that logically follow from the results of the analysis and take into account the national characteristics of doing business in a high level of economic and political instability. The article analyzes the dynamics of export-import operations in the field of agricultural products, formed a classification of factors influencing the development of this industry, and which, unlike others, is based on the importance of these factors, which allows to build an exhaustive list of those factors, whose impact is insignificant and taking into account those whose impact cannot be ignored, as they can play a crucial role in ensuring a certain level of success of domestic agricultural enterprises in international markets. This made it possible to formulate the author's proposals to improve the process of selecting alternative factors for assessing the foreign economic activity of enterprises in the agricultural sector in international markets. Based on the analysis of the dynamics of export-import operations in the agricultural sector, a classification of factors influencing the development of this industry was formed, which, unlike others, is based on the importance of these factors, which allows us to build an exhaustive list of those factors, which are insignificant and taking into account those whose impact cannot be ignored, as they can play a crucial role in ensuring a certain level of success of domestic agricultural enterprises in international markets.

Keywords: competitiveness, foreign economic activity, agrarian enterprises, classification of factors, methodical and applied tools.

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність українських підприємств аграрного сектору характеризується високим потенціалом щодо подальшого розвитку проте, у поточній та ретроспективній перспективі не показує ефективних тенденцій

щодо перспективного стрімкого зростання у майбутньому. Тому необхідним є розроблення та використання ряду наукових обґрунтованих пропозицій, які логічно випливають із результатів аналізу та враховує національні особливості ведення бізнесу в умо-

вах високого рівня економіко-політичної нестабільності. Одним із напрямків наукових пошуків щодо розв'язання окресленої наукової актуальної проблеми є формування методико-прикладного інструментарію оцінювання розвитку ЗЕД підприємств аграрного сектору. Це дозволить покращити якість прогнозування перспективних тенденцій та удосконалення процедур реалізації оцінювання динаміки внутрішньовиробничих і збутових процесів, а також ефективного проводити аналізування та оцінювання факторів, які впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні актуальною є проблема наукового та економічного обґрунтування оцінювання факторів, які впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору, які дозволяють впливати на вирішенні конкретних управлінських проблем із впровадженням креативних ідей та зменшення витрат на їх комерціалізацію.

Серед науковців, які здійснили наукове обґрунтування проблем розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств є праці Бойка, П. Гайдучького, В. Гейця, С. Дем'яненка, А. Кредісова, С. Квапі, А. Баскакова, О. Гребельника, Л. Швайка. Особливу увагу заслуговують науковці, як В. Вітлінський, М. Долішній, М. Козоріз, В. Мікловда, В. Пономаренко, Л. Піддубна [1-6]. Вони приділяли увагу особливостям економічного оцінювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Незважаючи на велику кількість наукових праць і значні досягнення в теорії та практиці економічного аналізуванні та оцінюванні факторів, які впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору, поза увагою науковців залишились вибір факторів, які безпосередньо впливають на зовнішньоекономічну діяльність аграрних підприємств.

Мета статті. Написання даної статті дозволило провести економічний аналіз та оцінювання факторів, які впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору. Це дало змогу сформулювати авторські пропозиції щодо удосконалення процесу вибору альтернативних факторів оцінювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору продукції на міжнародних ринках.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Дослідження динаміки і структури експортно-імпорتنних операцій підприємств аграрного сектору в Україні і прямих інвестицій із закордону показало, що діяльність вітчизняних суб'єктів у досліджуваній сфері залежить від багатьох чинників: ринкова капіталізація підприємства; частка закордонних інвесторів у статутному капіталі підприємства; частка держави у статутному капіталі підприємства; рівень прозорості підприємства; досвід реалізації зовнішньоекономічної діяльності; динаміка валютного курсу та темпи інфляції; доступність закордонних комплектуючих та технологій; особливості реалізації державної політики із захисту національного виробника.

Представлені вище 8-ім факторів не являються єдиними з тих, що впливають на успішність зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Проте врахування цих чинників є одним із найбільш вирішальних завдань, які має вирішити підприємство на етапі підготовки реалізації зовнішньоекономічних операцій. Перші три фактори є найбільш важливими, оскільки вони визначають рівень конку-

рентоспроможності підприємства на міжнародних ринках капіталу. Якщо воно уже залучило інвестиції від іноземних чи закордонних інвесторів, якщо значення ринкової капіталізації підприємства зростає, то це свідчить про потенціал щодо подальшого розвитку і стимулює інвесторів вкладати у розвиток цього підприємства. Який із факторів є більш важливим – частка закордонного інвестора чи держави необхідним буде визначити за підсумками аналізу їх вагомості.

Здатність швидко залучити інвестиції не свідчить про успішність підприємства на ринках капіталу у довгостроковій перспективі. Щоб зберегти інвестора і залучити інших необхідним є ведення прозорої політики щодо виплати дивідендів та планування емісії акцій чи інших цінних паперів. Іншим фактором, який може впливати на рішення інвестора вкладати у національну аграрну галузь є формування сприятливих умов для ведення бізнесу. Підприємці, особливо закордонні, мають бути впевнені у тому, що вони зможуть захистити свої інтереси. Тому Україні потрібна не тільки прозорість, а й розвинена і справедлива судова система. Проте аналіз цього фактора виходить за рамки предмету дослідження, тому він не включений до перелічених вище чинників.

Вагомим чинником є досвід реалізації зовнішньоекономічних операцій. Не всі підприємства володіють цим досвідом, що зумовлено нестабільним характером експортно-імпорتنних операцій у аграрній сфері для України. Тому є підстави вважати, що експортують продукцію тільки деякі виробники, усі інші орієнтуються на внутрішній ринок, займаючи вільні ніші, створені для них сприятливими коливаннями валютного курсу. Це зумовлює включення низки факторів, а також того, що для таких підприємств виробництво продукції базується на використанні закордонних комплектуючих, технологій, інколи фахівців.

Наступним чинником, який включений до переліку досліджуваних чинників є особливості реалізації державної політики із захисту національного виробника. Це зумовлено тим, що динаміка розвитку зовнішньоекономічної діяльності є більш сприятливою для тих галузей, для яких не діють жодні митні обмеження чи бар'єри. Це зумовлює необхідність більш глибокого дослідження цього фактора. Для зручності, всі чинники позначеними римськими літерами у тому порядку, який наведений вище.

Оскільки більшість із досліджуваних факторів не можливо систематизувати у єдиній системі вимірювання, через їх відносність та несистематичність інформації, неможливим є використання кореляційно-регресійного аналізу та інших статистичних методів. Тому для визначення вагомості досліджуваних чинників необхідним є використання методу експертних оцінок. Його реалізації розпочинається із вибору експертів, які є відомими фахівцями у тематиці досліджуваного питання. У даному випадку обрано групу науковців, які є найбільш цитованими у спеціалізованій науковій літературі (83-ти особи). Вони сформували генеральну сукупність. Мінімальну кількість експертів, які необхідно опитати, можна розрахувати за формулою:

$$\alpha = \frac{4Aqp}{2,5A + 4qp} 1000, \quad (1)$$

де α – обсяг випадкової вибірки; A – обсяг загальної сукупності; p – частка одиниць в яких присутня певна ознака; q – частка одиниць в яких певна ознака відсутня.

Під час проведення опитування експертам було запропоновано оцінити приведені вище фактори за шкалою від 10 до 100 (шкала обрана з урахування зручності проведення подальших опитувань та того, що цей спосіб визначення діапазону оцінок часто використовується на практиці). Результати представлено у табл. 1

На основі аналізування табл. 1, уже можна відзначити, що більшість експертів тяжіють до того, щоб виділити фактори, які зумовлюють інвестиційну конкурентоспроможність підприємства на міжнародних ринках капіталу, як найбільш вагомими чинниками, що впливають на успішність реалізації зовнішньоекономічної діяльності. Проте для більш повного аналізу, необхідним є дослідження загальних статистичних показників вагомості оцінених експертами факторів.

Фактори I–III є найбільш вагомими для розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств. Ці фактори відображають ринкову капіталізацію та стосуються інвестиційної привабливості підприємства. Це доводить, що більшість експертів переконані у необхідності залучення прямих закордонних інвестицій для розвитку національно машинобудівної промисловості та нарощення експорту у цій сфері. Окрім бальної оцінки факторів, використовуються також рангові оцінки.

Рангові оцінки дають можливість більш однозначно оцінити вагомості факторів, а також рівень узгодженості думок експертів.

Значення середньоквадратичного відхилення є практично незмінними для всіх факторів та експертів. Це свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів, що підтверджується значення коефіцієнту конкордації, який рівний 0,897. Наступним етапом аналізу результатів експертного опитування є дослідження відносних значень оцінок факторів.

Їх розрахунок здійснюється по експертах і базується на обчислення для кожного чинника та експерта відносну оцінку вагомості на основі ділення фактичного бального значення на суму усіх бальних значень для певного фактора. Результати розрахунків приведено у табл. 2.

На основі табл. 2 можливим є дослідити частку вагомості впливу окремих факторів на основі агрегування думок усіх експертів. Проте для формування однозначних висновків необхідним є дослідження середніх арифметичних вагомості досліджуваних факторів по кожному із експертів. Якщо розбіжності у відносних оцінках факторів для різних експертів незначні, то є підстави вважати, що всі думки опитаних фахівців є узгоджені при аналізі перелічених вище факторів.

Середньоквадратичне відхилення для середніх значень, представлених на рис. 1, становить 0,0058, що становить 13,3 % від середнього значення. Таким чином, оцінки по експертах в середньому змінюють на 13–14 %, що із врахуванням того, що кількість кроків для виставлення бальних оцінок становить 10, доводить високий рівень узгодженості думок експертів. А це, у свою чергу, підтверджує статистичну значущість проведеного дослідження та те, що отримані в результаті подальших розрахунків коефіцієнти вагомості можна буде використовувати на практиці.

Окрім використаних вище способів дослідити рівень узгодженості думок експертів можливим є використання також і багатьох інших способів вирішення цього завдання.

Проаналізувавши рівень кореляції між оцінками по факторах та між думками експертів знаходиться в межах від 0,3 до 0,9, що свідчить про високий рівень узгодженості їх думок. Довівши статистичну значущість отриманих вище рядів бальних оцінок

Таблица 1

Бальні оцінки вагомості досліджуваних чинників, виставлені експертам

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
1	30	80	60	80	50	30	70	50
2	60	100	100	70	10	80	30	50
3	40	30	40	20	10	50	50	80
4	80	100	40	70	50	30	30	70
5	40	100	70	70	80	30	40	10
6	80	40	100	30	60	60	50	70
7	30	60	50	80	80	60	50	10
8	80	50	80	90	30	20	50	20
9	70	30	30	20	40	40	20	70
10	50	50	40	20	40	50	40	80
11	90	50	90	40	40	60	50	70
12	20	70	90	30	80	40	70	10
13	70	100	30	40	40	10	20	70
14	20	30	50	80	50	60	60	30
15	70	80	80	40	80	60	10	70
16	60	70	60	30	70	80	80	20
17	90	40	50	90	60	40	60	30
18	20	60	100	50	40	50	30	40
19	50	90	40	60	70	10	10	80
20	50	70	100	60	20	40	70	10
21	40	40	40	40	50	50	40	40
22	90	70	30	70	80	80	80	10
23	20	50	90	80	70	80	70	50

Примітка: побудовано авторами; 1-23 – порядкові номери опитаних експертів, систему позначення обрано з метою збереження об'єктивності дослідження та зручності представлення результатів розрахунків; I-VIII – позначення факторів, перелік яких наведений вище.

Таблиця 2

Матриця відносних оцінок факторів

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
1	0,0240	0,0548	0,0411	0,0635	0,0417	0,0270	0,0648	0,0481
2	0,0480	0,0685	0,0685	0,0556	0,0083	0,0721	0,0278	0,0481
3	0,0320	0,0205	0,0274	0,0159	0,0083	0,0450	0,0463	0,0769
4	0,0640	0,0685	0,0274	0,0556	0,0417	0,0270	0,0278	0,0673
5	0,0320	0,0685	0,0479	0,0556	0,0667	0,0270	0,0370	0,0096
6	0,0640	0,0274	0,0685	0,0238	0,0500	0,0541	0,0463	0,0673
7	0,0240	0,0411	0,0342	0,0635	0,0667	0,0541	0,0463	0,0096
8	0,0640	0,0342	0,0548	0,0714	0,0250	0,0180	0,0463	0,0192
9	0,0560	0,0205	0,0205	0,0159	0,0333	0,0360	0,0185	0,0673
10	0,0400	0,0342	0,0274	0,0159	0,0333	0,0450	0,0370	0,0769
11	0,0720	0,0342	0,0616	0,0317	0,0333	0,0541	0,0463	0,0673
12	0,0160	0,0479	0,0616	0,0238	0,0667	0,0360	0,0648	0,0096
13	0,0560	0,0685	0,0205	0,0317	0,0333	0,0090	0,0185	0,0673
14	0,0160	0,0205	0,0342	0,0635	0,0417	0,0541	0,0556	0,0288
15	0,0560	0,0548	0,0548	0,0317	0,0667	0,0541	0,0093	0,0673
16	0,0480	0,0479	0,0411	0,0238	0,0583	0,0721	0,0741	0,0192
17	0,0720	0,0274	0,0342	0,0714	0,0500	0,0360	0,0556	0,0288
18	0,0160	0,0411	0,0685	0,0397	0,0333	0,0450	0,0278	0,0385
19	0,0400	0,0616	0,0274	0,0476	0,0583	0,0090	0,0093	0,0769
20	0,0400	0,0479	0,0685	0,0476	0,0167	0,0360	0,0648	0,0096
21	0,0320	0,0274	0,0274	0,0317	0,0417	0,0450	0,0370	0,0385
22	0,0720	0,0479	0,0205	0,0556	0,0667	0,0721	0,0741	0,0096
23	0,0160	0,0342	0,0616	0,0635	0,0583	0,0721	0,0648	0,0481

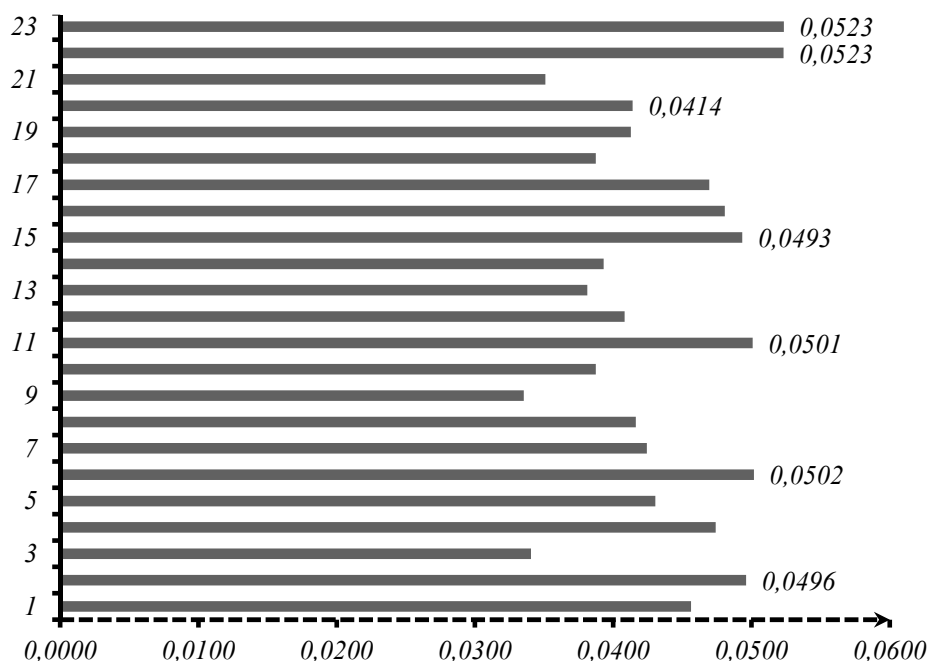

Рис. 1. Середні арифметичні відносних оцінок факторів, розраховані окремо для кожного опитаного експерта

факторів, необхідно переходити до оцінювання їх вагомості. Найпростіший та найбільш обґрунтований спосіб – це зважити усі факторів по сумі оцінок. Використання середнього арифметичного є необґрунтованим, оскільки цей показник характеризується певним рівнем похибки. Крім того, за умови використання середнього зваженого, доцільним є також визначення вагомості експертів, що ускладнює процес аналізу значущості факторів. Тому формулу, для

розрахунку коефіцієнту вагомості можна представити на основі такого виразу:

$$\omega_j = \frac{\sum_{i=1}^N e_i}{\sum_{j=1}^K \sum_{i=1}^N e_{ij}}, \quad (2)$$

де e_i – оцінка і-того експерта, балів; K, N – відповідно кількість факторів та експертів.

На основі використання формули (2) розраховано коефіцієнти вагомості по кожному досліджуваному фактору. Результати представлено на рис. 2.

В результаті аналізу вагомості факторів, які впливають на реалізацію зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання у сфері агропромислового виробництва, визначено коефіцієнти вагомості досліджуваних чинників. Відповідно до рис. 3, найбільш вагомими є фактори II та III. Важливим є те, що значення коефіцієнти розподілені близько одне коло одного. Це свідчить про те, що всі виділені чинники є значущими для підприємства при реалізації зовнішньоекономічної діяльності у сегменті агропромислового виробництва.

Висновки. На основі проведеного аналізування динаміки експортно-імпорتنних операцій у сфері аграрного сектору було сформовано класифікацію факторів, які впливають на розвиток цієї галузі, і яка на відміну від інших, базується на врахуванні вагомості цих чинників, що дозволяє побудувати вичерпний їх перелік відкинувши ті фактори, вплив котрих є не суттєвими та врахувавши ті з них, чий вплив не можна ігнорувати, оскільки вони можуть відігравати вирішальну роль у забезпеченні певного рівня успішності вітчизняних підприємств аграрного сектору на міжнародних ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вітлінський В.А. Аналіз оцінка і моделювання економічного ризику. Київ : ДЕМІУРГ, 1996. 212 с.
2. Долішній М., Козоріз М., Мікловда В. та ін. Підприємництво в Україні: проблеми становлення та розвитку : монографія / за ред. Долішній М. Ужгород. Карпати, 1997. 358 с.
3. Мазаракі А.А., Юхименко В.В., Гребельник О.П. та ін. Управління експортним потенціалом України : монографія. Київ : КНТЕУ, 2007. 210 с.
4. Пономаренко В.С., Піддубна Л.І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Підручник. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2008. 328 с.
5. Прокопенко О.В. Формування стратегій забезпечення достатнього рівня економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств : монографія / за ред. Ю.С. Шипуліної. Суми : ТОВ «ДД «Папірус», 2012. С. 384–391.
6. Олешенко О.М. Управління портфелем замовлень науково-виробничого підприємства : монографія / за ред. С.М. Ілляшенка. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 272 с.
7. Stalk G. (1998) Time – next source of competitive advantage, "Harvard Business Review", July-August.

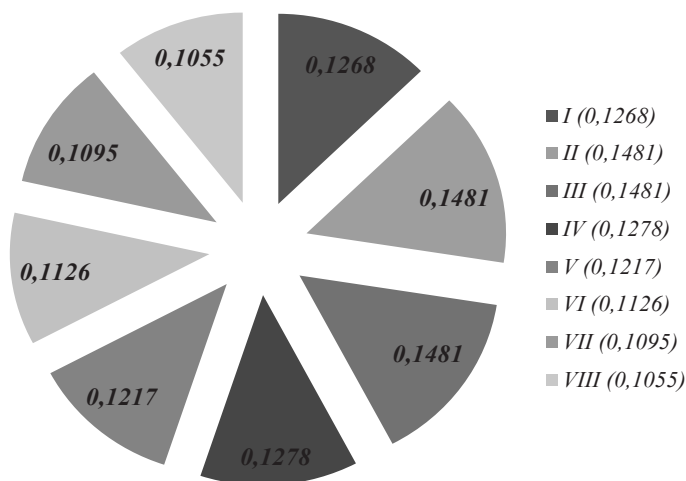

Рис. 2 Коефіцієнти вагомості досліджуваних факторів

Джерело: побудовано авторами

REFERENCES:

1. Vitlinsky V.A. (1996) Analiz otsinka i modelyuvannya ekonomichnoho ryzyku [Analysis of assessment and modeling of economic risk]. Kyiv: DEMIURH, 212 p. (in Ukrainian)
2. Dolishniy M., Kozoriz M., Miklovda V. et al. (1997) Pidpryyemnytstvo v Ukraini: problemy stanovlennya ta rozvytku [Entrepreneurship in Ukraine: problems of formation and development]: a monograph. Uzhhorod: Karpaty, 358 p. (in Ukrainian)
3. Mazaraki A.A. (ed). (2007) Upravlinnya eksportnym potentsialom Ukrainy [Management of export potential of Ukraine]: monograph. Kyiv: KNTEU, 210 p. (in Ukrainian)
4. Ponomarenko V.S., Pidubna L.I. (2008) Upravlinnya mizhnarodnoyu konkurentospromozhnistyu pidpryyemstva [Management of international competitiveness of the enterprise]. Textbook. Kharkiv: VD "INZHEK", 328 p. (in Ukrainian)
5. Prokopenko O.V. (2012) Formuvannya stratehiy zabezpechennya dostatnoho rivnya ekonomichnoyi bezpeky zovnishnoekonomichnoyi diyalnosti mashynobudivnykh pidpryyemstv [Formation of strategies for ensuring a sufficient level of economic security of foreign economic activity of machine-building enterprises]: a monograph / ed. Y.S. Shipulina. Sumy: LLC "DD" Papyrus, pp. 384–391. (in Ukrainian)
6. Ilyashenko S.M. (2008) Upravlinnya portfelem zamovlen nauko-vo-vyrobnychoho pidpryyemstva [Management of the portfolio of orders of the research and production enterprise]: a monograph / ed. S.M. Ilyashenko. Sumy: VTD "University Book", 272 p. (in Ukrainian)
7. Stalk G. (1998) Time – next source of competitive advantage, "Harvard Business Review", July-August.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2020.
The article was received 03 November 2020.